

EXPEDITIE BRUINE BANK

Opwindend debuut in
de Nederlandse Noordzee

Terwijl expeditieleider Ben Stiefelhagen zich afvraagt of ze de wrakken snel zullen lokaliseren, of ze opnieuw nieuwe diersoorten zullen ontdekken en vooral hoeveel rotzooi ze moeten opruimen, maak ik mij meer druk over mijn eerste Noordzeeduik. Ik ben mee op een achtdaagse duikexpeditie naar de Bruine Bank en dat is best spannend.

Als we de achterzijde van het wrak bereiken is het mis. Een fors stuk net ligt gedrapeerd over de schroef en loopt door tot aan de wrakdelen die verderop uit het zand steken.

Nog eenmaal sjoer ik mijn schouderbanden aan, die niet meer strakker blijken te kunnen. Voorzichtig schuifel ik de punten van mijn vinnen over de rand van het dek. Met mijn linkerarm probeer ik krampachtig alle extra veiligheidsmiddelen die ik mee moet nemen vast te houden. Met mijn rechterhand druk ik de duikbril tegen mijn hoofd en de ademautomaat in mijn mond. Voor de laatste keer controleer ik het water onder mij en maak dan de reuzenstap naar voren. Het duurt opvallend lang voordat ik het water raak. 'Klap-plons'. Ik schiet meters naar beneden, maar kom al snel als een dobbertje weer boven. Alles oké? Ja, alles oké. Eindelijk... mijn eerste duik in de Noordzee kan beginnen!

Het is eind juni en na veel troosteloos weer in Nederland lijkt de zomer eindelijk aan te breken. Prettig voor alle thuisblijvers en fijn voor het 24-koppige team dat de komende week een groot aantal wrakken zal onderzoeken. Ik ben mee met een duikexpeditie naar de Bruine Bank, een zandbank die grofweg halverwege Nederland en Engeland ligt.

Het gebied is een belangrijke paaigrond voor vissen, zoals kabeljauw en platvis. De wrakken huisvesten een grote variatie aan onderwaterleven, met soorten die je nergens anders op de Noordzee vindt. Dit natuurgebied schreeuwt om beschermt te worden. Ik voel mij een bevoorrecht man. Ik realiseer me dat het voor weinigen is weggelegd om te kunnen duiken op plekken waar niemand eerder is geweest. Zeker anno 2013.

ANDERE KOEK

Inmiddels is de RIB langs zij gevaaren en klauter ik op de kunststofplank die er als een aanhangwagen achter is gemonteerd. «Trek jezelf ver naar voren, blijf plat liggen en til je vinnen uit het water», is mij vooraf uitgelegd. Braaf volg ik de instructies op en de RIB stuift weg. Voordat ik met mijn ogen kan knipperen zijn we bij de boeien die de afdaallijn markeren, waar mijn buddy Derko ligt te wachten. Voor mijn eerste Noordzeeduik had ik geen betere begeleiding kunnen wensen. Met een kalme blik in zijn ogen controleert Derko hoe het met me gaat. Ik knik, hij knikt en langzaam zakken we onder.

5, 8, 12 meter. Ik geef een overtuigend OK-teken als antwoord op de vraag van Derko. En daarvoor hoef ik mij niet groter voor te doen, want tot nu toe gaat het goed. 15, 18, 22 meter. Geleidelijk dringt het daglicht minder makkelijk door en ik voel de stroming toenemen. 26, 28 meter. Ik moet meer moeite doen om de afdaallijn vast te houden en bemerk dat een onaangenaam gevoel de overhand begint te krijgen. «Waarom doe ik dit?» «Waarom wil ik dit?» Alle eerdere pogingen dit jaar om mijn debuut op de Noordzee te maken mislukten. Voornamelijk de hoge golven door de wind, maar ook de algenbloei gooiden roet in het eten. Wat uiteindelijk resulteerde in een vuurdoop op deze 8-daagse expeditie. Ik kan duiken, daarvan ben ik inmiddels wel overtuigd. Diepe duiken in Kroatië, koude duiken in Noorwegen, stromingsduiken in de Filipijnen en duiken met slecht zicht in de Oosterschelde, ik heb het allemaal gedaan. Maar duiken op de Noordzee is andere koek. Daar bevatten de duiken over het algemeen een combinatie van al die factoren, hm. Voeg daar al die kluwen met netten rondom de wrakken aan toe en het plaatje is compleet. Enorme sleepnetten, vislijnen

met kunststofaas en grote haken, staand want netten die nauwelijks zichtbaar zijn. Beelden van eerdere expedities flitsen door mijn hoofd. Beelden van krabben, kreeften en vissen die een langzame - maar vooral nutteloze - dood sterven, omdat ze gevangen zijn in spooknetten die nooit meer boven worden gehaald. Juist op dit moment bedenk ik mij, dat je als duiker ook verstrikt kunt raken in al dat verloren vistuig.

«Blijf rustig, houd de ademautomaat in je mond en beweeg behoedzaam.» Ja, ja, ik weet hoe het moet, maar lukt die uitvoering ook als het erop aankomt? Wat als... slik! 30, 32 meter. Het wrak van de Clarks doemt op en in één klap ben ik weer terug in de realiteit. Pas dan besef ik dat het zicht tientallen meters is. Het wrak is nog redelijk intact en direct zie ik dat zij op stuurboordzijde ligt. Het anker van onze afdaallijn is net achter de boeg vastgezet. De romp is uitbundig begroeid en in de luwte van de stroming hangt een enorme school met grote steenbolken. De gidslijn is overduidelijk aanwezig en loopt naar de achterzijde van de Clarks. Die brede witte band vormt een geruststellende

markering naar de afdaallijn die we straks ook gebruiken om langs op te stijgen. Met de luchtbellens die ik uitblaas verdwijnen de angstbeelden die zojuist de kop op staken. De rillingen lopen over mijn rug. Dus dit is duiken op de Noordzee? Ik slaak een zucht van verlichting en ben compleet verkocht.

STICHTING DUIK DE NOORDZEE SCHOON

Onder leiding van de bevrogen expeditieleider Ben Stiefelhagen is de Expeditie Bruine Bank georganiseerd door Stichting Duik de Noordzee Schoon. Eerder deden zij onderzoek op de Doggersbank, de Klaverbank en in het zuidelijk deel van de Noordzee. DDNZS vaart onder de vlag van Bescherm een Wrak, een samenwerkingsproject waarin ook Vereniging Kust & Zee, Stichting De Noordzee, Sportvisserij Nederland en de Nationale Postcode Loterij participeren. Door onderzoeken als deze willen zij de wrakken op het Nederlands deel van de Noordzee over het voetlicht tillen en beleidsmakers aansporen deze te beschermen door ze op een duurzame manier te gebruiken. DDNZS is hard op zoek naar nieuwe sponsors om deze

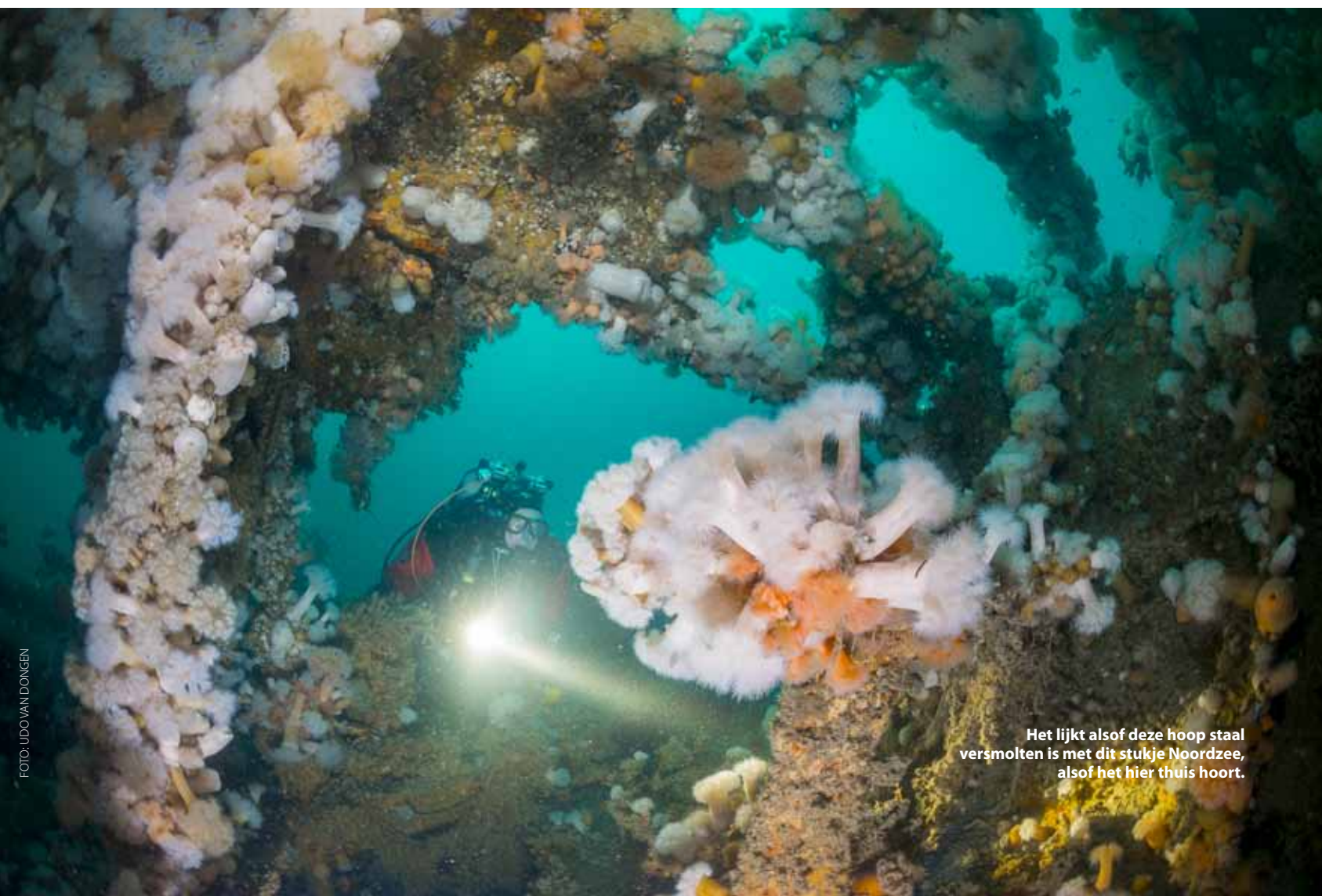

FOTO: COR KUYVENHOVEN

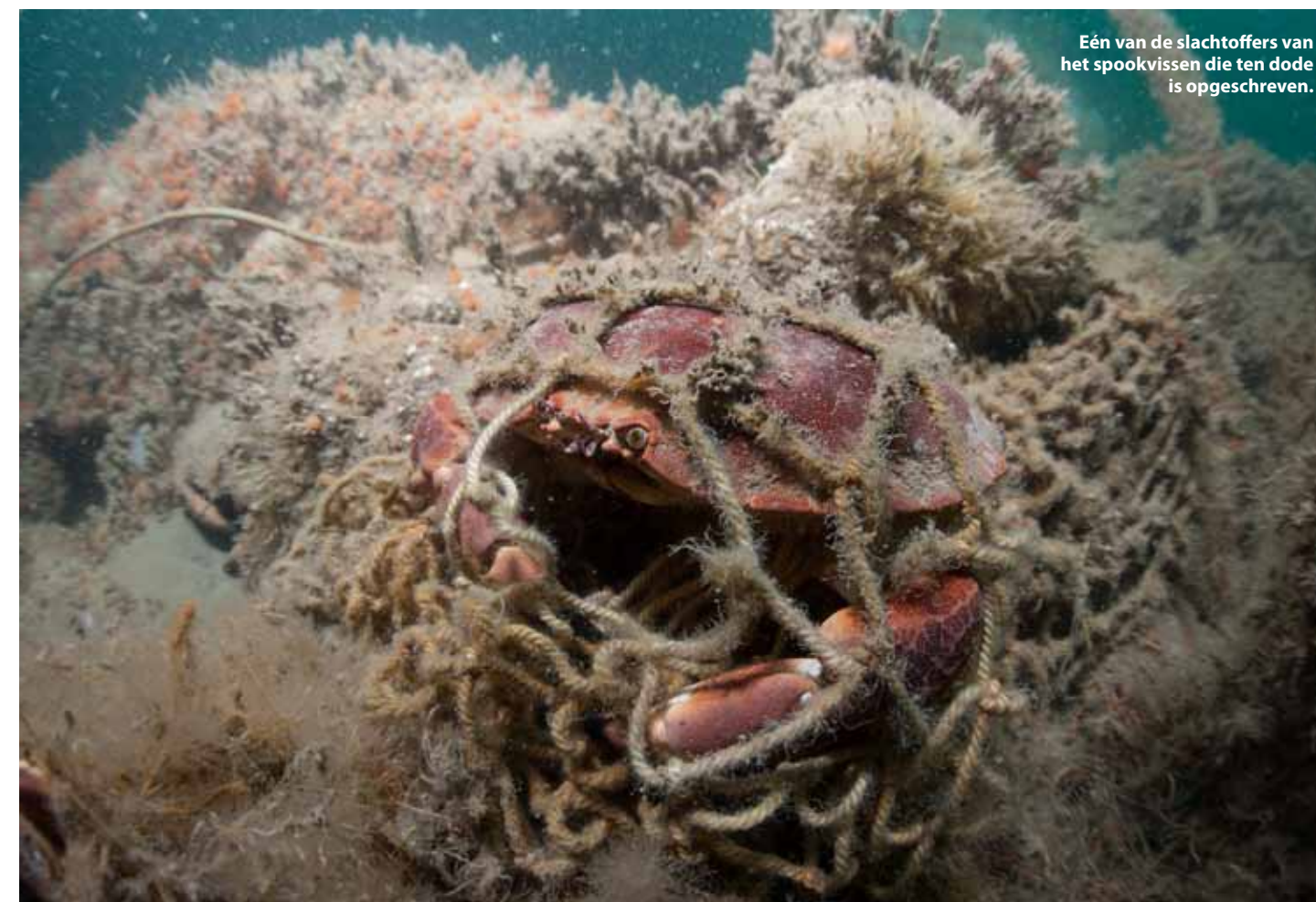
belangrijke expedities de komende jaren te kunnen blijven doen. Kijk op www.duikdenoordzeeschoon.nl voor meer informatie over hun doelstellingen, de deelname-eisen en het donateurschap.

OPNIEUW NIEUWE SOORTEN

We volgen de gidslijn. Als ik achterom kijk zie ik de biologen neerstrijken op het stukje wrak dat zij gaan onderzoeken. Zij zullen nauwelijks horizontale meters afleggen. Hen gaat het niet om het wrak, maar om alles wat erop leeft. Met een getraind oog speuren ze een paar vierkante meters in

Het lijkt alsof deze hoop staal versmolten is met dit stukje Noordzee, alsof het hier thuis hoort.

Eén van de slachtoffers van het spookvissen die ten dode is opgeschreven.

detail af. Ze maken foto's, nemen monsters. Net als eerdere expedities ontdekken ze zo diersoorten die nog nooit eerder zijn waargenomen in het Nederlandse water (zie kader). Het eerste deel van de Clarks oogt schoon. Nergens zie ik verspeeld vistuig of ander afval. Toegegeven, een schip op zich hoort ook niet op de zeebodem en kan worden gezien als één brok vervuiling. Toch lijkt het alsof deze hoop staal versmolten is met dit stukje Noordzee. Alsof het hier thuis hoort. Alsof het er altijd al is geweest. Het wrak lijkt vredig te slapen, toegedekt onder een bonte deken van bloemdieren, enorme zeeanjerieren, velden vol dodemansduim, en slibanemonen in allerlei kleuren. Het oogt als een vruchtbare leefomgeving met een voedselketen die in balans is. Van microscopisch kleine hydropliepjes en mosdierjes waarop ontelbare kleine diertjes als krabjes, garnalen en slakken foerageren, die op hun beurt weer voedsel vormen voor de grotere soortgenoten. Soortgenoten als Noordzeekrabben en kreeften, maar ook vissen als steenbolken, wijting, pollakken en natuurlijk kabeljauw. Ik voel me als een toevallige passant in hun wereld. Een wereld die gezond oogt waarin de dieren

zich prettig voelen. Maar ook een wereld die tegelijkertijd o zo fragiel is.

BEKOPEN MET DE DOOD

Op dat moment bereiken Derko en ik de achterzijde van het wrak en daar is het mis. Een fors stuk net ligt gedrapeerd over de schroef en loopt door tot aan de stalen wrakdelen die verderop uit het zand steken. Aan het achtersteven dwarrelt een metershoge bos met nylon lijnen, half verteerde spanbanden en gerafelde touwen. Ik tel twee, vier, vijf half aangevreten vissen en minstens zoveel krabben die daarop af zijn gekomen en dat met de dood hebben moeten bekopen. Opgetild door de stroming dreigt dit gevaarte onze kant op te hellen. Ik deins een stukje terug terwijl Derko doelgericht eropaf zwemt. Beheerst inspecteert hij die situatie. Hij zwemt om de bos heen en sjort wat om te voelen hoe de touwen lopen en waar deze vastzitten aan het wrak. Dan gebaart hij mij om dichterbij te komen en duwt een stevig katoenen postzak in mijn handen. Hij blaast wat lucht uit zijn vest en kiest positie. Neemt het vlijmscherpe gekartelde mes uit zijn houder en begint gecontroleerd te snijden. Eerst bovenop waar hij de touwen al snel doormidden heeft. Dan

BIOLOGISCH ONDERZOEK

Met een speciaal ontwikkelde *airlift* heeft marien bioloog Joop Coolen van IMARES monsters genomen van de aangroei op de wrakken. Dit deed hij door een vooraf bepaald oppervlakte schoon te schrappen en alle aangroeiende dieren op te zuigen in een soort visnet. Van deze monsters wordt momenteel in het laboratorium vastgesteld welke diersoorten ze bevatten. Hiermee wil hij vaststellen wat er gemiddeld op een kunstmatig object in de Noordzee groeit en hoe de samenstelling van het dierenleven afhangt van de locatie, diepte en andere invloeden in de Noordzee.

daarnaast, ook dat deel komt los. Aan de onderzijde blijft het haken. Derko wrikt en trekt uit alle macht, maar er lijkt geen beweging in te komen. Langzaam ontleent het opstuwende zand en stof mijn zicht. Ik kan nog net mijn meters aflezen: 34 meter, 110 bar en 6 minuten tot deco. Derko schuift iets naar achteren en duikt onder de constructie waar de laatste lijnen van de bos aan verstrengeld lijken te zitten. Hij zaagt, trekt, snijdt en sjort uit alle macht. Maar hoe hij ook probeert, het lukt

FOTO: COR KUYVENHOVEN

FOTO'S (B&W): JUDO VAN DONGEN

FOTO: JUDO VAN DONGEN

Een brede ringsprietslak (*Facelina bostoniensis*) voelt zich zichtbaar prettig in het habitat op één van de wrakken.

Marien bioloog Joop Coolen van IMARES neemt monsters van de aangroei met een speciaal ontwikkelde *airlift*.

FOTO: COR KUYVENHOVEN

NIEUWE SOORTEN

hem niet om de boel los te krijgen. Telkens blijkt er weer een andere lijn te zijn die nog ergens achter haakt. De 0-tijd limiet is verstreken en ik gebaar om terug te keren. De teleurstelling valt af te lezen uit de ogen van mijn buddy. Hij legt zich erbij neer en we maken aanstalten om te vertrekken. Dan een tik op mijn schouder. Verschrikt draai ik me om. Hans en Ad, een buddypaar dat later dan wij te water is gegaan, hangen achter ons. Zij hebben Derko zien worstelen en schieten te hulp. Vanaf hier nemen zij het van ons over. Derko en ik haasten ons terug via de gidslijn en beginnen aan de opstijging. Terwijl het percentage stikstof in mijn bloed afneemt, kom ik langzaam weer op adem. Met enige vertwijfeling vraag ik mij af of we toch niet wat langer hadden moeten blijven, juist op dat moment zie ik Hans en Ad arriveren bij de ankerlijn. Met een bolstaande postzak, bungelend aan een grote gele hefballon. «Yes, het is toch gelukt. Opgeruimd staat netjes!»

RUIM 2000 KG ROMMEL

Eenmaal terug aan dek blijkt de inhoud van de postzak ruim 40 kg te wegen. Opgeteld bij de 'vangst' van de andere duikers is tijdens deze eerste duik op de Clarks zo'n 120 kg afval geborgen. Een flinke hoeveelheid, die kenmerkend is voor het verdere verloop van deze expeditie naar de Bruine Bank. Een succesvolle expeditie. Nog niet eerder wist een duikteam in zo'n kort tijdsbestek zo veel rotzooi op te ruimen. Tijdens negentien duiken is meer dan 2000 kg aan verspeelde visnetten, lood en kunstas verwijderd van de wrakken. Gemiddeld ruim 100 kg per duik! Uiteraard zijn daarmee nu tientallen vissen en krabben, kreeften en vissen gered, dat is mooi. Maar nog veel belangrijker is dat er rommel is opgeruimd wat simpelweg niet in de Noordzee thuis hoort. Onze Noordzee, waar we zuiniger op moeten zijn. Want op de wrakken in de Noordzee heeft zich onderwaterleven genesteld dat van onschatbare biologische waarde is. Bovendien verdienen deze zeemansgraven meer respect en zijn sommige wrakken cultureel erfgoed dat eigenlijk de status van monument zou moeten krijgen. Wellicht dat deze expeditie daar weer een steentje aan bijgedragen heeft. Zeker is in ieder geval dat het veiliger is geworden. Hopelijk kunnen vele duikers na ons met een zorg minder genieten van een fantastisch Noordzee-avontuur. Want een ervaring als mijn eerste duik in de Noordzee moet je beleven, die is simpelweg onbeschrijflijk!

Net als bij voorgaande expedities vonden biologen van GiMaRIS (Gittenberger Marine Research Inventory & Strategy) en Stichting ANEMOON diersoorten die nog nooit eerder waren ontdekt in de Nederlandse wateren. Hotspot voor de meeste 'nieuwelingen' op deze expeditie was het wrak van de Anna Graebe, een Duits vrachtschip dat in de jaren zeventig is gezonken en op zo'n 30 meter diepte ligt. Daar zijn verschillende kolonies van de juweelanemoon (*Corynactis viridis*) waargenomen. Een soort die behoort tot een orde welke nauw verwant is aan de harde koralen. Deze juweelanemoon is bekend in de wateren rondom Scandinavië en Engeland, maar dit is het eerste bewijs dat deze fotogenieke soort ook in Nederland is gevestigd. De vuilwitte zakpijp (*Asciella aspersa*) is langs de kust zeer algemeen. In dieper water wordt deze zelden aangetroffen. De biologen waren dan ook zeer verrast enkele duizenden exemplaren te zien aan de binnenzijde van ditzelfde wrak. Ingesloten in de mantel van deze zakpijpen ontdekten zij ook nog eens de gemarmerde streepschelp (*Modiolarca subpicta*). De bolle bolzakpijp (*Synoicum pulmonaria*) is al eerder aan de kust aangespoeld gevonden, maar het was nog niet bekend dat deze daadwerkelijk in Nederland leeft. Deze witte kolonievormend zakpijp is op bijna alle wrakken aangetroffen. Tot slot is op een Russische onderzeeër op 32 meter diepte een zeer zeldzame kleurvariant van de sierlijke sliabanemoon ontdekt. Met fel roze tentakels en een oranje mondschijf een zeer opvallende exemplaar. Tijdens de expeditie is voorgesteld om deze - vanwege zijn kleur - te vernoemen naar onze koningin 'Sagartia elegans varia máxima'.

FOTO: ARIAN GRITTENBERGER

FOTO: UDO VAN DONGEN

FOTO: ARIAN GRITTENBERGER

Van de bolle bolzakpijp (boven) was nog niet bekend dat deze in ons land had gevestigd.

In de mantel van de vuilwitte zakpijp bleken gemarmerde streepschelpen te leven (midden).

Een zeer zeldzame kleurvariant van de sierlijke sliabanemoon. Vanwege zijn kleuren is de naam: 'Sagartia elegans varia máxima' voorgesteld. Vernoemd naar onze koningin (onder).

De juweelanemoon werd voor de eerste keer in Nederland aangetroffen.

FOTO: CORKUYENHOVEN